

FORSKNINGSHISTORIA

Per Persson

STENÅLDERSFORSKNING I UNDER-SÖKNINGSOMRÅDET FRAMTILL 1990

Från 1940- till 1970-talet stod Telemark och Eidanger i fokus för Universitetets Oldsaksamlings stenåldersforskning. Forskningsaktiviteten kulminerade med Telemarksprojektet i början av 1970-talet. Denna forskning resulterade i två större avhandlingar: Anne Stine Ingstads magistergradsavhandling från 1960 (1970) och Egil Mikkelsen doktorgrad 1987 (1989). Dessa bägge är de hittills största bidragen kring undersökningsområdet stenålder, och de presenteras därför närmare här nedan.

Anne Stine Ingstads magistergradsavhandling från 1960 (1970): «Steinalderboplassen Rognlien i Eidanger. Et bidrag til belysning av yngre steinalder i Telemark». Boplassen Rognlien ligger vid Langangsfjorden 5 km söder om den nya järnvägssträckan. De första fynden från gården kom till Oldsaksamlingen på 1880-talet, fler fynd kom efter hand. 1945 gjordes en första provundersökning och på 21 m ö.h. påträffades ett 25 cm tjockt kulturlager under 15 cm sand. Det gjordes en mer omfattande utgrävning av detta kulturlager 1957. Det påträffades flera stolphål och en ränna. Detta tolkades som rester av ett 8x3 m stort hus. Det påträffades även härdar och kokgropar. Den sandiga marken gjorde det möjligt att finna mycket mer anläggningar än vad som vanligtvis är fallet på boplatser runt Oslofjorden.

Större delen av fynden är ytplockade mellan 20 och 26 m ö.h. De domineras helt av flinta. Karakteristiskt bland flintfynden är pilspetsarna. A-pilar är vanligast med mer än 100 fynd, men B- och C-pilar finns, liksom tvärpilar och eneggade pilar. Därtill finns 18 skifferpilspetsar. Spån finns i ansenlig mängd och det ingår 27 cylinderkärnor. Det finns några trindyxor och 24 fragment från slipade flintyxor. Åtta av fragmenten har bedömts härröra från spetsnackig och två från tunnackiga yxor. Det ingår två fragment från ythuggna dolkar.

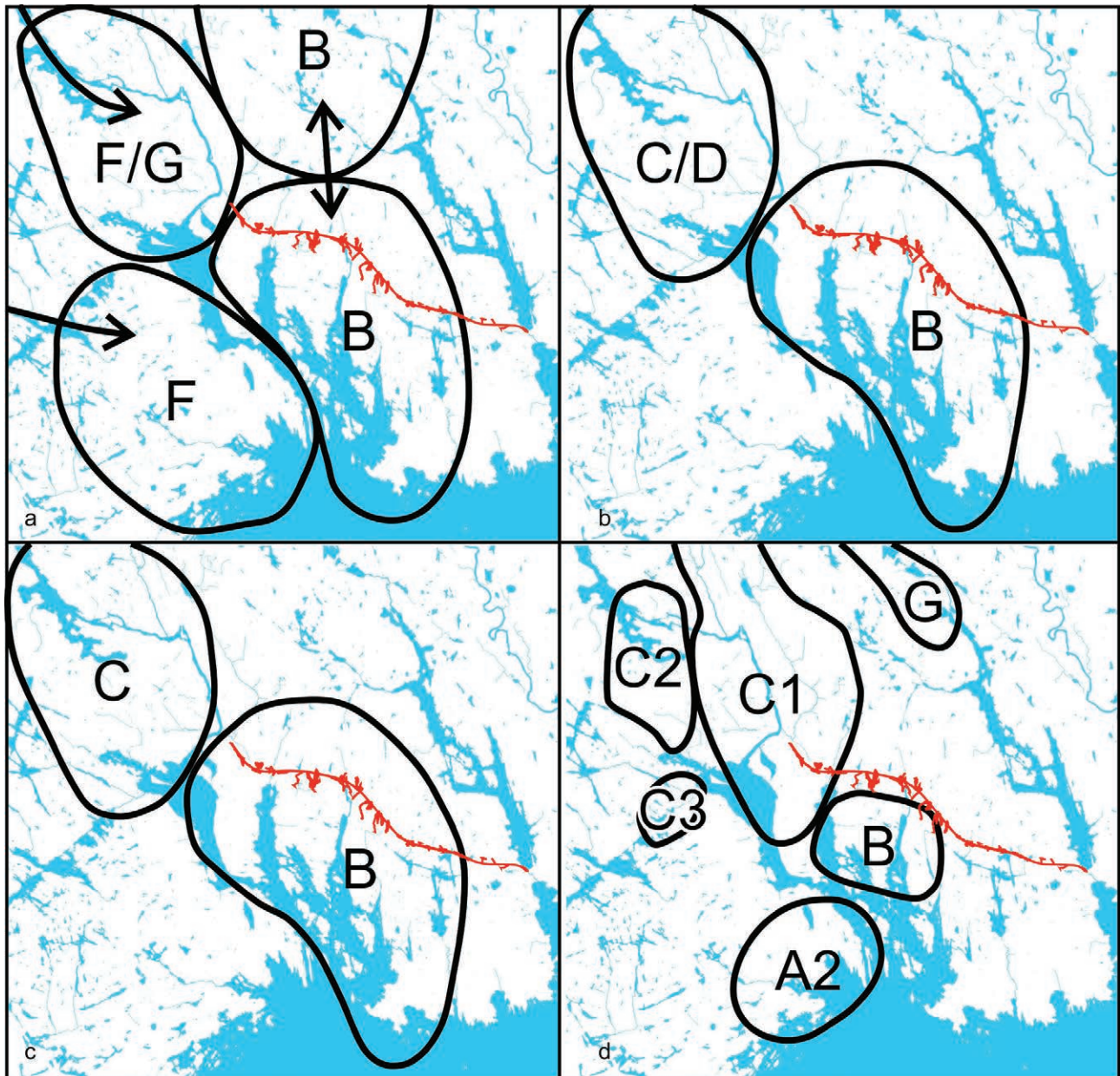
Speciellt intressant är keramiken. Det ingår 62 ornerade keramikskärvor. Det vanligaste ornerings-elementet är tvärsnodd. Kamstämpel är också vanlig. Därtill finns det koniska gropar som är utförda med toppen på snäckskal.

Ingstad gör en omfattande genomgång av fynden och drar speciellt paralleller mellan fynden från Rognlia och stridsyxekeramik från slutet av MN i Sverige. Hon menar att några lösfunna föremål från Rognlia kan härröra från trattbägarkultur men att dessa är för få för att man skall tala om en TRB-bosättning. Snarare kan TRB-fynden tolkas som resultat av kontakt mellan lokala fångstmän inom nøstvetkulturen och TRB utanför Norge. Hon menar att det kan ifrågasätta om TRB överhuvudtaget finns som ren kultur i Norge. En tidigt utförd C14-datering fanns tillgänglig (T-133). Den var gjord på kol från husets djupaste lager. Ingstad menar att den angav en allt för tidig ålder; ca. 3700–3100 f.Kr., och att den inte stämmer med den arkeologiska dateringen (Ingstad 1970: 85).

Ingstads tolkning har diskuterats bl.a. av Mikkelsen (Mikkelsen 1989: 150) och den främsta invändningen har varit att man menat att keramiken från Rognlia är trattbägarkeramik. Mikkelsen lät utföra ytterligare en C14-datering (T-1873) som angav ungefär samma ålder som den som utförts tidigare, vilket stärker tanken att det rör sig om trattbägarkeramik. Mikkelsen ser Rognlia och flera av de andra lokalerna som Ingstad daterat till sen MN, som jaktstationer som hör till trattbägarkultur och därmed ger han dem en äldre datering än vad Ingstad gjort.

Inom ramen för vårt projekt har vi utfört en kontrollmätning av höjden för Rognlia och den bekräftade Ingstads uppgift om att husgrunden låg på 21 m ö.h. I förhållande till den nya strandlinjekurvan ger detta en datering till ca. 3000 f.Kr. Under de senaste åren har det gjorts en ny C14-datering av ett bränt älgben från Rognlia. Den angav en ålder av 2500–2850 f.Kr. (TRa-3591, Solheim muntlig 2013). Dessa bägge dateringar talar för att Ingstad hade rätt.

I samband med undersökningen av keramiken från Rognlia noterades en speciell typ av gods. Tolkningen var att det var keramik som magrats med äldre keramik, så kallad chalmote, eller magrats med växtdelar (Ingstad 1970: 64). I samband med Telemarkprojektet undersökte Birgitta Hultén

Figur 2.3.1. Mikkelsens tolkning av utvecklingen i den östliga delen av Telemarkskusten. a/ senmesolitikum, b/ trattbägartid c/ stridsyx-kulturen d/ senneolitikum. Markerat på kartan är utbredningen av de «modeller» för näringsfång som Mikkelsen urskiljer. För senmesolitikums del; a/, urskiljer Mikkelsen modell G och F som kan ha haft överlappande områden och som bägge har kontakt med inlandet utanför kartutsnittet. Kontakten med inlandet markeras med pilar i figuren. Omritad efter Mikkelsen 1989:90, 166, 226 och 320.

Figure 2.3.1. Models of settlement development in the investigated area, as interpreted by Egil Mikkelsen in his 1989 dissertation. The railway construction project is marked in red. The four panels; a–d, show different time slices; a/ Mesolithic, b/ TRB phase (Funnel Beaker) c/ Battle axe phase d/ Late Neolithic and Bronze Age. The letters; A, B, C, F, G etc signify different adaptational models. Figures adapted from Mikkelsen 1989:90, 166, 226, 320.

keramiken på nytt och även keramik från ytterligare boplatser i Telemark (Hulthén 1981), hon kunde då konstatera att det rörde sig om keramik som magrats med ben.

Mikkelsens avhandling «Fra jeger til bonde. Utviklingen av jordbrukssamfunn i Telemark i steinalder og bronsealder», var resultatet av «Telemark-prosjektet». Detta startade på initiativ av arkeologen

Sverre Marstander i samarbete med kvartärgeologen Kari E. Henningsmoen. Syftet var att studera jordbrukets framväxt från introduktionen i början av neolitikum fram till och med bronsåldern. Telemark valdes för att det var ett fylke med varierande naturförhållanden, fylket sträcker sig från kusten upp till fjällen. Mikkelsen arbetade i projektet 1973–1977 och under den tiden skrev han det mesta

av avhandlingen. Disputationen var 1987 och boken publicerades två år därefter. Inom projektet genomfördes studier av strandlinjeförskjutningen av Bjørg Stabell (1980) och vegetationshistoriska studier av Helge I. Høeg (Høeg och Mikkelsen 1979; Mikkelsen och Høeg 1979; Høeg i Mikkelsen 1989).

Inom Telemarkprojektet gjordes en genomgång av alla tidigare fynd från fylket. Lösfynd av stora stenredskap intar enligt Mikkelsen, en central position eftersom de är den bästa källan till kunskap om bosättningens lokalisering. Lösfynden är i detta avseende bättre än boplatser. Denna slutsats baserades på en källkritisk analys som visade att stenåldersboplatsernas utbredning framförallt beror på forskningsmässiga faktorer. De boplatser som var kända i Telemark kunde genomgående karaktäriseras som fångstboplatser. Mot denna bakgrund gjorde projektet också registreringar för att försöka hitta stenåldersboplatser i de delar av Telemark där det var få kända sedan tidigare. Med undantag för området runt sjön (vannet) Siljan där 10 boplatser påträffades, gav detta inget resultat. Fem gårdar med många neolitiska lösfynd undersöktes också genom att man gick över deras plöjda marker för att se om man där kunde finna spår av neolitiska jordbrukarboplatser. Inga sådana påträffades.

Den kronologiska uppdelningen präglades av att lösfynd hade en central betydelse i undersökningen. Av de mesolitiska perioderna är det bara senmesolitikum som Mikkelsen behandlar eftersom det är den enda fasen som har fynd från olika delar av fylket. Därefter behandlas fynden från trattbägartid (TRB), stridsyxekultur (STR) och senneolitikum/bronsålder sammanslagna (SN+BA).

Utgångspunkten för hela resonemanget är en genomgång av fynden från den senmesolitiska nøstvetfasen. Denna sker mot en indelning av landskapet i fyra ekologiska zoner: I/ Kysten II/ Fjordbygdene III/ Skogsområdene och IV/ Fjellområdet. Boplatser med bergartsyxor är vanliga framförallt i zon I men finns även i II, medan det finns boplatser med handtagskärnor/mikrospån och med C14-dateringar till fasen i zon IV, dvs. i fjällen.

Ett viktigt led i resonemanget är att befolkningens storlek i Telemark under senmesolitikum uppskattas till mellan 260 och 1300 samt att det är rimligt att räkna med att dessa är organiserade i ungefär fem sociala grupper; «bands». Utifrån kunskapen om djur och växtliv under sen tid, skisseras sedan de resurser som fanns tillgängliga i de fyra ekologiska zonerna under de fyra årtiderna. Tillsammans ger de fem banden, de fyra zonerna och de fyra årtiderna, i kombination med vad som

var känt om boplatstilliseringen och topografiskt-geografiska förhållanden i Telemark, sju olika alternativa modeller för säsongsflyttning (A-G). Principen bakom denna modellering uttrycks bäst i avhandlingens engelska sammanfattning: «The main principle employed in our models is the assumption that hunters minimize the cost of getting food: The easiest way is to leave the storage of food to nature and to move (if necessary) to that area where the resources are most easily exploited at the different seasons.» (Mikkelsen 1989: 324).

Mikkelsens modeller är delvis en förenkling av verkligheten i likhet med vad man vanligtvis menar med ordet «modell». Samtidigt är de mycket konkreta och direkt relaterade till Telemarks geografi. Blandningen mellan de abstrakta modellerna och deras konkreta tillämpning i Telemark gör att det många gånger är svårt att följa Mikkelsens resonemang. De sju modellerna diskuteras först i relation till de senmesolitiska fynden. Ett viktigt led i resonemanget är att det bara kan vara ca. fem sociala grupper med vars sitt territorium, samtidigt i Telemark (Mikkelsen 1989: 89). Detta argument medför bland annat att modell A, åretruntbosättning i kusten, faller bort, eftersom modell B och C utfyllt territoriet vid kusten. Antalet modeller eller sociala grupper, reduceras därigenom till fyra, se figur 2.3.1.

För vårt projekt är det framförallt Mikkelsens bild av förhållandena i Eidanger som är av intresse, figur 2.3.1. Här finns det, enligt Mikkelsen två sociala grupper under senmesolitikum (modell B och G): Den ena gruppen (B) haft kustboplatser i Eidanger och inlandsboplatser runt Siljan. Den stora förekomsten av flinta på inlandsboplatserna visar att dessa utnyttjats säsongvis av en grupp som bodde längs kusten. Utifrån ekologi är det rimligast att detta är för vinterjakt på älg. Hela gruppen flyttade inte utan det kan ha varit jaktlag som varit i inlandet kortare perioder. Boplatser med mycket yxor visar på fast bosättning ute i kusten. Den andra gruppen (G) håller till i det inre fjorden kring Gjerpen. Att det fanns två samtida grupper visas enligt Mikkelsen, genom två olika yxtraditionerna i Telemark, en med mycket trindyxor som har en tyngdpunkt i inre fjordlandskapet och en med nøstvetyxor och tyngdpunkt ute vid kusten. I kombination med topografi och ekologi visas också att det var de i det inre fjordlandskapet som säsongvis utnyttjade fjällen.

Som resultat av pollenanalyserna konstateras att jordbruket införs i Telemark under TRB-fasen. Mikkelsen räknar med att detta är ca. 3500 f.Kr. (Mikkelsen 1989: 106). Telemarkprojektet genomförde pollenanalyser på 23 platser. Det påvisas

jordbruksindikationer under TRB-fasen i de ekologiska zonerna I, II och IV. Indikationerna tolkas som resultat av bete och inte odling. Orsaken till husdjursskötselens introduktion ses i att det uppkommit ett befolkningstryck till följd av ekologiska förändringar. Det är därigenom den lokala mesolitiska befolkningen som tar upp jordbruket. Den lokala kontinuiteten visas av att fördelningen av mesolitiska respektive neolitiska boplatser på de fyra ekologiska zonerna är den samma. Kusten, zon I och fjället, zon IV, har flest boplatser i bägge perioderna.

Att klimatet var mildare under neolitikum gjorde att det var möjligt att hålla boskap utomhus hela året i stora delar av Telemark. TRB-fynden kommer från de områden som har minst snö idag och som kan ha haft helt snöfria vintrar under neolitikum.

Det finns, enligt Mikkelsen, inget som tyder på kulturdualism mellan bönder och fångstfolk under neolitikum i Telemark. Det finns säkra TRB-element och pollenanalytiska belägg för jordbruk även ute längs kusten i zon I.

De sociala grupperna från senmesolitikum finns kvar. För Eidangers del är förändringen att skogsområdenas betydelse minskar och att det nu finns två sociala grupper som har åretruntbosättning i området (B och C/D), se figur 2.3.1.

En viktig faktor i tolkningen av utvecklingen under neolitikum är ifall det sker en deneolitisering efter jordbrukets introduktion. Eric Hinsch (1955) har argumenterat för att så var fallet runt Oslofjorden. Ett av argumenten var att det har påträffats mycket fler tunnackiga än tjockackiga yxor. Mikkelsen ägnar detta argument stor uppmärksamhet och menar att orsaken är att perioderna är olika långa och att det är nödvändigt att beräkna hur många lösfynd det blir per år från de bägge perioderna. Efter en sådan omräkning kommer Mikkelsen fram till att det i själva verket sker en ökning i antal yxor under den senare STR-fasen. Vidare argumenterar Mikkelsen för att inget tyder på en invandring i STR-fasen utan att periodens förändringar sker lokalt i samhället.

Pollenanalyserna visar att det är huvudsakligen husdjur i hela området, odling mot slutet av STR-fasen i zon II och möjligen III. Omfånget av husdjursskötsel i Telemark ökat i förhållande till TRB-fasen. Störst har ökningen varit i zon I.

Det är färre boplatser från STR-fasen än i TRB, och minskningen är störst i kusten, zon I. Det kan främst förklaras med att STR är en period på 450 år medan TRB är 700 år, men det kan enligt Mikkelsen också vara en nedgång i fångstaktivitet. Även fångstboplatser i inlandet tycks till en del bli

övergivna i STR. Slutsatser blir att det är att jakt, fångst och fiske genomgår små förändringar mellan TRB och STR, en viss minskning kan ha skett i Eidanger men framförallt i fjällen, zon IV.

I Mikkelsens undersökning behandlas senneolitikum och bronsålder som en period. Pollenanalyserna visar att det har varit boskapsskötsel längs kusten, zon I, speciellt i början av SN, nedgång i början av bronsålder och ny uppgång i slutet av bronsålder. Odling förekommer här först i yngre bronsålder. I den ekologiska zon II, det inre fjordlandskapet fanns det odling i SN och det ökar i bronsålder. Det finns också lokaler med odling både i zon III och IV. Utifrån artbestämning av förekommande pollen framgår att korn varit tre gånger vanligare än vete.

Totalt finns 18 fångstboplatser med ythuggna spetsar i Telemark. De finns framförallt i fjällen, zon IV, men även några ute vid kusten.

I område med modell B sker inga förändringar i senneolitikum-bronsålder utan här har det varit en enklare samhällsorganisation baserat på fångst, fiske och boskap. I zon II är det kontinuitet från TRB och STR till SN i området med modell C. Här är det en ökning av jordbruksverksamheten framförallt i odlingen. C delas under senneolitikum-bronsålder upp i tre delområden; C1-3. C1 är kambrosilurområdet och där har man haft ett utväxlingssystem där man dels fått päls från zon IV, dels fått brons utifrån. Det kan röra sig om hövdingadöme. Ändringarna i SN+BA var mycket genomgripande, det är då det egentliga jordbrukssamhället växer fram.

Vid sidan av Ingstads och Mikkelsens stora arbeten, så har stenålder i Telemark behandlats i ett examensarbete av Øystein Amundsen (2000) och av Håkon Glørstad i en större artikel (2005). Bägge dessa behandlar neolitikum och mer specifikt frågan om det finns en kulturell gräns mellan trattbägarkultur runt Oslofjorden och bosättningen längs kusten mot sydväst. Det är en vanlig uppfattning att trattbägarkultur var ett fenomen som hänger samman med jordbruk i TN och MN och att Telemark ligger på gränsen för både jordbruk och trattbägarkultur. Glørstad pekar på att fyndet från Tangen, trots att det ligger utanför trattbägarkulturens utbredningsområde i sydvästra Telemark, har fynd av yxor som räknas till kulturen. Fyndet vid Tangen kan enligt Glørstad betraktas som en del av samma arkeologiska kulturkomplex som finns runt Oslofjorden och som i sin helhet är präglad av lokala särdrag. Det finns därför ingen absolut västgräns för trattbägarkulturen.

Hälften av vårt undersökningsområde ligger i Vestfold. Forskningen kring stenåldern i fylket har

inte varit så intensiv som i Telemark. Dessutom ligger de delar av Vestfold som berörs av järnvägsutbyggnaden i ett område som inte tilldragit sig något arkeologiskt intresse. Första gången stenåldersfynd från dessa områden behandlas är på en översiktskarta över stenåldersfynd i Larviks kommun (Nyhus 1999: 543). Här markeras en grupp med tidigmesolitiska lokaler runt Hallevannet som ligger i vårt undersökningsområde. I detta sammanhang nämns också två tidigmesolitiska boplatser som har undersökt några kilometer söderut. Denna utgrävning gjordes i samband med ett forskningsprojekt (Matsumoto 2004).

Anne-Sophie Hygen har skrivit en magistergradsavhandling om neolitikum i Vestfold (Hygen 1977, 1982). Den behandlar tidigt jordbruk och berör framförallt den del av Vestfold som idag domineras av jordbruksmark.

I södra delarna av Vestfold, som direkt gränsar till vårt undersökningsområde undersöktes boplatserna vid Torsrød på 1970-talet (Østmo 1976). Fynden därifrån har intagit en central plats i diskussionen kring den typologiska utvecklingen i övergången mellan senmesolitikum och tidigneolitikum (Glørstad 1998). Något längre bort från vårt projektområde ligger Auve-boplatserna i Sandefjord, dit är det 15 km från järnvägsträckans östra ändpunkt. Auve undersöktes 1976–1998. Det är ett av de rikaste stenåldersfynden som gjorts i Norge och är speciellt intressant genom benfynden som belyser näringsfånget på en strandboplatser under stenålder (Østmo 1997, 2008).

Steinar Solheims avhandling behandlar tidigneolitikum i södra Norge (Solheim 2012). Disputationen var 2012 då Vestfoldbaneprosjektets fältarbeten var ungefär halvvägs. Fynden från Vestfoldbaneprosjektet har trots detta fått en betydelse i avhandlingen. Framförallt är det Langangen Vestgård 5 (Reitan kapitel 7, band 2, denne serie) som behandlas (Solheim 2012: 211, 221, 261). Solheim jämför Langangen Vestgård 5 med de tidigneolitiska lokalerna från Svinesund och konstaterar att det inte är någon skillnad mellan öst- och västsidan av Oslofjorden. Solheim tolkar dem som jaktboplatser. Pilspetsproduktionen ökar samtidigt med de första tecknen på jordbruk. Den intensifierade pilspetsproduktionen och det relativt begränsade jordbruksinslaget under första del av tidigneolitikum, tolkas som försök att upprätthålla de etablerade sociala och historiska strukturerna från mesolitikum.

«FORVALTNINGSARKEOLOGIENS GLANSTID»
Den epok i stenåldersforskningen som av Håkon Glørstad kallats «Forvaltningsarkeologiens glanstid»

börjar i mitten av 1980-talet (Glørstad 2006). I vårt undersökningsområde kan denna sägas ha sin början under 1990-talet. I samband med en utbyggnad av E18 gjordes en utgrävning av en senmesolitisk boplatser vid Rugtvedt i Bamble (Odgaard 1993). Fynden från denna utgrävning är inte närmare bearbetade. Vidare gjordes en omfattande registrering inför en planerad gasledning (Rui 1990). Kort därefter började planläggningen av den nya järnvägen och i det sammanhanget gjordes det en utredning av järnvägens betydelse för kulturhistoriska lämningar och miljöer (Trøim 1994).

Den nya tidens stenåldersarkeologi nådde på allvar vårt undersökningsområde 2005. Då gjordes en registrering inför E18-utbyggnaden mellan Sky och Langangen. Då grävdes 700 provstick i den planerade E18-sträckan. I den del av vägsträckan som ligger i Vestfold räknande man efter registreringen med 22 stenålderslokaler (Iversen, Lia, och Dahle 2007: 77–87). Alla dessa låg högre än 94 m ö.h, dvs. med en strandlinjedatering till tidigmesolitisk tid. Vid registreringen gjordes fynd av bl.a. skivyxor och tängespetsar som också kunde tillskrivas en tidig datering. Tio av stenålderslokalerna blev undersökta under 2007–2008 (Jaksland 2012a, 2012b, under utgivning). Den tidigmesolitiska dateringen kunde då bekräftas. Vid registreringen inom Telemarksdelen av E18-utbyggnaden påträffades 13 stenålderslokaler (Iversen et al. 2007: 88–95). Med ett undantag låg alla på ca. 50 meter över havet. De har varit strandbundna boplatser vid Langangsfjorden under slutet av mellanmesolitisk tid. Trots att den planerade E18-sträckan i Telemark omfattade stora arealer på högre höjd, påträffades i Telemarksdelen endast en lokal högre än 50 m ö.h. Denna låg på ca. 90 meter över havet och förmodades vara från tidigmesolitikum. Det var bara den som blev föremål för vidare undersökning. Då kunde det konstateras att det rörde sig om en senneolitisk lokal (Jaksland och Bugge Kræmer 2012). Den är speciellt intressant i relation till våra undersökningar eftersom det här påträffades s.k. Nøklegårdsspetsar. Liknande flintföremål framkom också på Solum 2 och 3 i vårt projekt (Fossum kapitel 10, band 2, denne serie).

Under 2008 gjordes de första registreringarna inför det planerade järnvägsbygget (se nedan).

Ytterligare ett projekt som berör ett område omedelbart öster om vårt projektområde är undersökningarna för ny E18-sträcka mellan Sky och Bommestad. Det är en relativt kort sträcka, men registreringarna har givet stora mängder fynd. Relativt stora områden har registrerats eftersom det

Hovedperiode	Underperiode	Kalibrert alder	C14-år, BP	Forkortelse
Tidligmesolitikum	Fase 1 / fosnafasen	9500–8300 f.Kr.	10 000–9000	TM
Mellommolitikum	Fase 2 / tørkopfasen	8300–6300 f.Kr.	9000–7500	MM
Senmesolitikum	Fase 3 / nøstvetfasen	6300–4600 f.Kr.	7500–5800	Nøstvetfase
	Fase 4 / kjeøyfasen	4600–3800 f.Kr.	5800–5000	Fase 4
Neolitikum	Tidligneolitikum	3800–3300 f.Kr.	5000–4500	TN
	Mellomneolitikum A	3300–2700 f.Kr.	4500–4100	MNA
	Mellomneolitikum B	2700–2300 f.Kr.	4100–3700	MNB
Senneolitikum	Senneolitikum	2300–1700 f.Kr.	3700–3250	SN
Bronsealder	Bronsealder	1700–500 f.Kr.	3250–2450	BRA
Jernalder	Førromersk jernalder	500 f.Kr.–Kr.f.	2450–2000	FRJ
	Romertid	Kr.f.–400 e.Kr.	Brukes normalt ikke	RT
	Folkevandringstid	400–550 e.Kr.		FT
	Merovingertid	550–800 e.Kr.		MT
	Vikingtid	800–1000 e.Kr.		VT
Middelalder		1000–1537 e.Kr.		MA

Figur 2.3.2. Kronologiskt ramverk.

Figure 2.3.2. Chronological framework. The columns are, from left to right: Main period, sub period, dates in calendar years, dates in radiocarbon years, and abbreviated form of the period name.

varit många alternativ för den nya E18-sträckan (Lia 2009). Av dessa undersöktes nio lokaler under 2011–2012 (Damlien 2012, 2013; Solheim och Damlien 2013). Speciellt notabelt var att de flesta av de undersökta lokalerna dateras till MM.

Vid Bommestad och vidare norrut vidtar en tidigare etapp av E18-utbyggnaden. Denna går genom ett landskap som är av en helt annan karaktär än det som berörs av vårt projekt. Det var också relativt lite stenåldersundersökningar längs den sträckan. Ett par av de undersökta lokalerna är trots detta av stort intresse i relation till vårt projekt. Det rör sig om ett överhäng (heller) med senmesolitiska och neolitiska fynd och en öppen boplatz med stolpbyggda hus från SN (Gjerpe och Bukkemoen 2008a, 2008b), bägge vid Bommestad i Larvik och en MM-boplatz vid Rødbøl, några km längre åt öster (Mansrud 2008).

Ytterligare utbyggnad nordöst av E18 vidare söder om Porsgrunn är under planering. En omfattande registrering har gjorts inför denna etapp och 76 stenålderslokaler har påträffats (Demuth 2011, 2012; Olsen 2012). Utgrävningar längs denna sträcka började under 2013 (Solheim 2014).

Ytterligare ett registreringsprojekt har genomförts i samband med en utbyggnad av nya kraftledningar från Telemarks inland ut till kusten;

Nettforsterkning Grenland. Detta resulterade i registrering av många stenålderslokaler, i det område som ligger närmast vårt undersökningsområde rör det sig om 47 lokaler (Brattekværne och Finmark 2011).

Till sist skall nämnas tre lokaler som undersöktes vid Skuteviksåsen under 2011. De tre lokalerna på 33, 54 resp. 59 m ö.h. och representerar stora delar av mesolitikum (Ekstrand 2013).

Registreringarna från 1990 och utgrävningarna från 2007 och framåt, har gjort Telemarkskusten och sydligaste Vestfold till ett mycket väl undersökt område vad gäller stenåldersboplatser.

KRONOLOGISKT RAMVERK

I såväl sydöstra Norge som vid den svenska västkusten, har man god hjälp av strandlinjedatering för den kronologiska indelningen av stenåldern. Därför finns det sedan gammalt ett etablerat kronologiskt ramverk för området. Den senaste versionen av denna periodindelning är den som använts inom Svinesundprojektet (Glørstad 2002: 32). Vi har övertagit denna med några mindre justeringar. Vi använder i första hand dateringarna baserade på kalibrerade C14-värden och de periodbeteckningar/-förkortningar som framgår av Figur 2.3.2.

2.3 HISTORY OF STONE AGE RESEARCH IN THE INVESTIGATION AREA

Between the 1940s and 1970s, much research effort at the University of Oslo was spent on the Stone Age in the Telemark district. This resulted in two dissertations. One by Anne Stine Ingstad (1970, English summary: 114–137), taking her departure in the Neolithic site at Rognlien, close by our project investigation area. She discusses typological-chronological issues and cultural history both locally and in a Scandinavian perspective. The other dissertation was authored by Egil Mikkelsen (1989, English summary: 323–329). It was conducted in connection with the «Telemark project,» a research project that studied the introduction of agriculture and carried out in the 1970s. It involved pollen analysis, shoreline-displacement studies and archaeological investigations of finds dated from the Late Mesolithic to the Bronze Age. Mikkelsen produced an elaborate model for the settlement development during the Stone Age; figure 2.3.1 shows the results for our investigation area. According to Mikkelsen, the coastal sites during the Mesolithic were connected to the inland with a seasonal migration pattern, while the settlement in the Neolithic were at the coast all the year round. Finally, in the Late Neolithic and the Bronze Age, the settlement pattern became influenced by agriculture and maybe also an emerging chieftainship social organization.

Telemark as a presumed border for the North European Funnel Beaker Culture in the Neolithic has been discussed in an article by Glørstad (2005).

The investigations mentioned so far concern the western part of our investigation area, that is in the Telemark province. From the eastern part, that is in the Vestfold province, there has not been mentioned any Stone Age finds in the literature until 1999. Then, Early Mesolithic sites in this area are shortly mentioned in a local historical book. These sites were found during the surveys carried out in connection with the plans for a new railway and the improvement of the E18 motorway. These surveys are significant for the arrival of a new era of Stone Age research, connected with big infrastructural construction projects. Beside extensive surveys, there has also been one excavation project along the E18, before our project started, and after our project, there have started two new projects along the E18. All these, in total four rescue archaeological projects, have a main focus on excavation of Stone Age settlement sites. These excavation activities since 2007 have made the coastal area around Telemark and southern Vestfold one of the best investigated in Norway regarding Stone Age settlement sites.

Figure 2.3.2 shows the typological and chronological division of the Stone Age in south-eastern Norway, used in our investigation.